

برنامه‌ریزی دفاعی شهر با رویکرد پدافند غیرعامل

دکتر پروانه زیویار

عضو هیئت علمی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد یادگار امام خمینی (ره) شهرری

دکتر آزیتا رجبی

عضو هیئت علمی، دانشگاه آزاد اسلامی

حسن حسینی امینی

مدرس دانشگاه آزاد اسلامی واحد یادگار امام خمینی (ره) شهرری

سرشناسه	: رجبی، آریتا، ۱۳۴۷ -
عنوان و نام پدیدآور	: برنامه ریزی شهری با رویکرد پدافند غیرعامل (برنامه ریزی دفاعی شهر)/ آریتا رجبی، پروانه زیویار، حسن حسینی امینی.
مشخصات نشر	: تهران: نشر انتخاب، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری	: ۲۷۴ ص.
شابک	: 978-600-7326-79-4
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
موضوع	: شهرسازی — طرح و برنامه ریزی
موضوع	: دفاع غیر نظامی — پیش بینی های ایمنی
موضوع	: مدیریت بحران
شناسه افزودن	: زیویار، پروانه
شناسه افزوده	: حسینی امینی، حسن، ۱۳۵۸ -
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۴۹۲۶۲۱ ب ۲۶ ر /
رده بندی دیویی	: ۳۳۰/۲۶
شماره کتابشناسی ملی	: ۱۰۱۸

نشر انتخاب

ناشر دانشگاهی - موم

برنامه ریزی دفاعی شهر با رویکرد پدافند غیرعامل
پروانه زیویار - آریتا رجبی - حسن حسینی امینی

| حروفچینی | نوزن گرافیک | چاپ و صحافی صد چاپ |
| چاپ اول ۱۳۹۵ | شمارگان ۱۰۰ جلد |
| شابک ۹۷۸-۶۰۰-۷۳۲۶-۷۹-۴ |

حق چاپ محفوظ است

خیابان ۱۲ فروردین، خیابان شهدای ژاندارمری، شماره ۱۲۶، طبقه چهارم

nashreentekhab.com

telegram.me/nashreentekhab

۹	 مقدمه
۱۳	 فصل اول - امنیت و شهر
۱۴	 - تعریف امنیت
۱۶	 - مفهوم اصطلاحی امنیت
۱۷	 - جمع بندی واژه امنیت
۱۷	 - احساس امنیت
۱۹	 - امنیت از نگاه اسلام
۲۰	 - امنیت در قرآن کریم
۲۲	 - اقسام امنیت
۲۳	 - اقسام امنیت از جهت خاص ذی نفع
۲۳	 - اقسام امنیت از جهت موضوع
۳۸	 - اهمیت امنیت در زندگی شهر
۳۸	 - ابعاد امنیت شهری
۴۷	 - تهدیدهای ابعاد امنیت شهری
۴۷	 - تهدیدهای امنیت اجتماعی
۵۰	 - تهدیدهای امنیت اقتصادی
۵۷	 - تهدیدهای امنیت محیطی
۵۷	 - تهدیدهای امنیت در عرصه های مجازی و اطلاعاتی
۵۸	 - تهدیدهای امنیتی در مهندسی اجتماعی
۵۹	 - امنیت در اشتراک گذاری آنلاین اطلاعات
۶۲	 - امنیت پیام رسان ها (مسنجرها)
۶۲	 - امنیت در حفاظت اطلاعات
۶۳	 - امنیت پست الکترونیکی
۶۴	 - منشاء مخاطرات

فصل دوم - آسیب و آسیب پذیری در شهر	۶۷
-آسیب	۶۸
-آسیب پذیری های ناشی از مشکلات شهری	۶۸
-دیدگاه های تحلیل آسیب پذیری در نواحی شهری	۷۰
-رویکرد آسیب پذیری به عنوان مواجهه با خطر	۷۱
-رویکرد آسیب پذیری ترکیبی	۷۲
-آسیب پذیری کالبدی در بافت شهری	۷۳
-سطوح تحلیل آسیب پذیری بافت شهری	۷۵
-آسیب پذیری کالبدی در فضاهای شهری	۷۷
-آسیب پذیری اجتماعی و جمعیتی شهری	۷۹
-جرم شناسی شهری	۸۸
-انواع مصادیق جرایم شهری	۸۹
-وندالیسم یا تخریب گری شهری	۹۳
-علل ظهور پدیده وندالیسم	۹۵
-انواع وندالیسم	۹۶
-ویژگیهای افراد وندالیسم	۱۰۰
-طبقه بندی وندال ها	۱۰۶
-ابزار و وسایل تخریب	۱۰۸
-راه های مقابله با وندالیسم	۱۱۴
فصل سوم - بحران و مدیریت بحران در شهر	۱۱۷
-معنای بحران	۱۱۸
-ماهیت بحران ها	۱۱۹
-سطوح بحران	۱۲۰
-طبقه بندی انواع بحران	۱۲۱
-شاخص های شناسایی بحران	۱۲۲

۱۲۳	انواع بحران از نظر خاستگاه
۱۲۵	انواع بحران از نظر تاثیر و حوزه نفوذ
۱۲۶	مدیریت بحران
۱۲۸	اهداف مدیریت بحران
۱۲۹	دیدگاه های مرتبط با مدیریت بحران
۱۳۲	انواع مدیریت بحران
۱۳۳	مراحل مدیریت بحران شهرها از لحاظ زمانی
۱۴۲	تعریف بلایای طبیعی
۱۴۴	انواع بلای و نتایج آن
۱۴۶	مهم ترین بلایای طبیعی
۱۴۶	زلزله
۱۵۲	بلایای انسانی
۱۵۲	بحران های شهری و جنگ
۱۵۴	مقایسه بحران های شهری ناشی از حراکات انسانی و طبیعی
۱۵۹	فصل چهارم - تاب آوری شهری
۱۶۰	مفهوم تاب آوری
۱۶۷	ابعاد مطالعاتی تاب آوری
۱۶۷	تاب آوری اقتصادی
۱۶۸	تاب آوری نهادی
۱۷۱	محرك های خطرپذیری در تاب آوری شهری
۱۷۳	چک لیست اصول دهگانه ، برای تاب آورسازی شهری
۱۷۵	فصل پنجم - دفاعی شهر و برنامه ریزی
۱۷۶	مفهوم پدافند
۱۷۷	پدافند عامل
۱۷۷	پدافند غیرعامل

۱۷۸		مبانی دفاع غیرعامل
۱۸۱		قدمت پدافند غیرعامل
۱۸۶		معیارهای دفاع غیرعامل
۱۸۷		اهداف و نتایج دفاع غیرعامل
۱۹۰		مفهوم پدافند شهری
۱۹۲		اهداف پدافند شهری
۱۹۴		زمین و کاربری آن در پدافند شهری
۱۹۶		آمایش دفاعی و دفاع شهری
۱۹۷		اهمیت پدافند غیرعامل شهری
۲۰۲		دفاع شهر (پدافند شهری در شهرهای گذشته تا امروز)
۲۰۳		دفاع از شهر و استحکامات در اعصار گذشته
۲۰۶		ساختار شهر در یونان باستان
۲۰۶		ساختار شهر در روم باستان
۲۰۷		ساختار شهر در قرون وسطی
۲۰۷		ساختار شهر در دوره رنسانس
۲۰۸		بناها و استحکامات در اورارتو
۲۰۸		بناهای دفاعی مادها
۲۱۰		بناهای دفاعی هخامنشیان
۲۱۱		بناها و استحکامات در دوره اسکندر
۲۱۱		بناها در دوره سلوکیان
۲۱۲		بناهای دفاعی پارتیان
۲۱۴		بناهای دفاعی ساسانیان
۲۲۹		معماری و استحکامات شهرها در دوران اسلامی
۲۳۰		بناها و استحکامات در دوران مغولان
۲۳۰		بناها و استحکامات از صفویه به بعد

۲۳۵		دفاع شهری ایران معاصر
۲۳۶		ژئوپلیتیک شهری
۲۴۱		شکل شهر و نقش آن در دفاع
۲۴۱		تهاجم نظامی به شهرها
۲۴۴		پدافند غیرعامل شهری و منطقه ای
۲۴۵		نقش عوامل دفاعی در شهرسازی
۲۴۷		ملاحظات دفاع غیرعامل در پروژه های شهری
۲۴۸		دفاع غیرعامل در معماری
۲۵۰		راهبردها و اصول از پیش بینی مسائل دفاعی در شهرسازی
۲۵۲		مواد دفاع غیرعامل کشور برنامه ۵ ساله پنجم
۲۵۴		کلام آخر
۲۵۷		منابع

مقدمه

رشد شهری در نفس خود خصلتی سرکش دارد، لذا نیازمند مهار و هدایت است. سیاستگذاری رشد شهری، مسئولیتی خطیر است. زیرا از یک طرف باید به زدودن نابسامانی‌ها بپردازد و از سوی دیگر با هدایت عقلایی ساخت و سازها از بروز و پیدایش ناهنجاریها، به ویژه ز ابعاد مالمیدی آن جلوگیری نماید. شهر به عنوان یک موجود زنده و پویا همواره از گذشته های بسیار دور موضوع تفکر و اندیشه انسانها بوده است. نظر به مسئولیت برنامه ریزی شهر در جهت تامین رفاه شهرنشینان از طریق ایجاد محیطی بهتر، راحت تر و موثرتر و برنامه ریزی کاربری اراضی بعنوان زیرمجموعه برنامه ریزی شهری، وظیفه ارائه الگوی بهینه، توری فضایی کاربری های مختلف شهری را بر عهده دارد. با موفقیت در مکانیابی بهینه کاربریهای شهری، یکی از بزرگترین و اساسی ترین سرمایه گذاری های فردی و جمعی بنیان نهاد می شود که بی شک چگونگی آثار آن در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، امنیتی و روانشناختی جامعه منعکس می گردد. در این بین رکن اساسی برای فعالیت های اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، اجتماعی یک جامعه نظم و امنیت است. ایمنی و امنیت از ابتدایی ترین اصول در جهت دستیابی به استانداردهای مطلوب آسایش شهری است. این مفهوم به تدریج و با توسعه جامعه بشری تحول و ابعاد تازه ای یافته است، به گونه ای که امروزه امنیت را در توسعه (و نه اسلحه) سراغ می گیرند (نشریه دانش شهر، ۱۳۹۰، ش ۳۷).

امنیت و عوامل امنیتی به عنوان یکی از مولفه های مهم در تعیین مکان کاربری های شهری است. تحقق امنیت و توسعه پایدار را می توان با ایجاد و استقرار و ساخت فضاهای قابل دفاع و بکارگیری اصول پدافند غیرعامل میسر ساخت. پدافند عامل که به

کارگیری اقدامات آفندی و پاتک برای بازداشتن دشمن از دسترسی به منطقه یا نیروی پدافند است (کامران، ۱۳۹۱).

پدافند غیرعامل نیز شامل تمامی طرح ریزی ها و اقداماتی است که موجب کاهش آسیب پذیری ها و افزایش پایداری و تداوم فعالیت های دستگاه ها و سیستم های نظام در مقابل تهدیدات خارجی گردیده، مفهوم دفاع غیرعامل که شامل: ۱- دفاع غیرعامل طبیعی (استقرار بر روی ارتفاع، موضع گیری پشت رودخانه و هر پدیده ی طبیعی دیگر) ۲- دفاع غیرعامل مصنوعی (انواع و اقسام بناهای نظامی مانند برج، بارو، دیده بانی، خندق ...) (سماعیلی، ۱۳۸۹).

هدف از پدافند غیرعامل، استمرار فعالیت های زیربنایی، تامین نیازهای حیاتی، تداوم خدمات رسانی عمومی و تسهیل اداره کشور در شرایط تهدید و بحران، تجاوز خارجی و حفظ بنیه دفاعی، به هنگام حملات خصمانه و مخرب دشمن از طریق اجرای طرح های پدافند غیرعامل و کاستن از آسیب پذیری مستحذات و تجهیزات حیاتی و حساس کشور است. یکی از شاخه های تولید کننده نقش عمده ای در تکمیل اهداف پدافند غیرعامل دارد، استفاده از برنامه ریزی شهری در ضوابط و اصول آن می باشد. برای برنامه ریزی پدافند شهری با روش نوین، نخست باید تهدیدات شناخته شود. عواملی که شهر را تهدید می کنند، شامل: ۱- عوامل طبیعی مانند سیل، زلزله، گردباد، توفان و آتش سوزی و ... ۲- دشمن که به وسیله جنگ افزارهای خود، شهر آسیب می رساند ۳- ستون پنجم.

کشور ما ایران، به دلیل موقعیت خاص جغرافیایی، در معرض سراحیشماری است که هر ساله قربانیان متعددی می گیرد. نمونه بارز این گونه مخاطرات و بحرانها را می توانیم در جنگ تحمیلی عراق علیه ایران به عینه مشاهده نمود. با افزایش گسترده اثرات ناامنی، ضرورت تحقیق در این زمینه نیز به نحو بارزی آشکار شده است. موضوع تامین امنیت و سازوکارهای مناسب برای آن، چالشی جدی است که از گذشته ی دور ابنای بشر را متوجه خود ساخته است. اگرچه امروزه نیز دامنه تهدیدات گسترده است و تحولات سریع تکنولوژیک، ارتباطات، در مقیاس جهانی را تسهیل کرده و انباشت وسیع

سلاحهای کشتار جمعی، نتیجه قطعی پیروزی ها، استقامت و پایداری را با ابهام روبرو کرده است. اما حداقل به منظور کاهش اثر بحران ها و حفظ شهرها در برابر این نوع تهدیدها باید اقدامات اساسی را مطرح کرده و در برنامه ریزی، طراحی و مدیریت شهری همواره باید جنبه های دفاعی را در نظر داشت. اصولا توجه به دفاع نظامی شهرها در مقابل تهدیدات خارجی امری است که از آغاز شکل گیری شهرها همواره مورد توجه ساکنان آنها بوده است. از اینرو در فرآیند مکانیابی کاربری ها اگرچه عوامل بسیاری موثراند اما استقرار بهینه آن در فضا با رعایت عوامل دفاعی و پدافندی در پهنه شهر باعث می شود که کاربری ها به گونه ای در شهر استقرار یابد که حداکثر امنیت و قابلیت دفاعی و حفاظت از آنها را داشته باشد. اصولا دشمن برای دستیابی به اهداف خود از طریق نظامی به سه روش، حملات زمینی، حمله به مراکز حساس و حمله به شهرها عمل می نماید.

لذا استقرار مراکز حساس، در داخل شهر باعث آسیب رساندن به محلات مسکونی می شود. به همین دلیل باید در شهرها در مکان یابی کاربری ها دقت صورت گیرد. تا از حداقل تهدید برخوردار شوند. از مهم ترین موضوعاتی که در هنگام طراحی و برنامه ریزی شهرها برای فراهم نمودن ایمنی و امنیت در چه بیشتر شهروندان باید مدنظر قرار گیرد، رعایت برخی تمهیدات و اصول پدافند غیرعامل می باشد. رابطه بین پدافند غیرعامل با برنامه ریزی رسالت این پژوهش خواهد بود. در این پژوهش تلاش می شود ضمن شناسایی تهدیدها اصول کاربری اراضی مورد پژوهش فرار گیرند تا سعی شود با استفاده از اصول بهینه کاربری ها و مکان گزینی درستی آنها، با تاکید بر پدافند غیرعامل، امنیتی پایدار برای شهر بوجود آورد (ملکی، ۱۳۸۹).